

Провідні характеристики термінології та терміносистеми

О. С. Петрина

Прикарпатський національний університет ім. В. Стефаника
Corresponding author. E-mail: petrynaoxana@meta.ua

Paper received 06.07.18; Accepted for publication 12.07.18.

<https://doi.org/10.31174/SEND-Ph2018-176VI51-14>

Анотація. У статті розкрито зміст поняття «термінологія» і «терміносистема» та визначено їх основні характеристики. Досліджено напрямки розвитку термінології, а також розглянуто етапи формування і функціонування терміносистеми. Встановлено чітке розмежування понять «термінологія», «терміносистема». Визначено, що терміносистема є результатом впорядкування термінології термінознавцями та фахівцями відповідних наукових галузей.

Ключові слова: термін, термінологія, терміносистема, системність.

Вступ. Дослідження термінів у сучасному вітчизняному та зарубіжному мовознавстві має системний характер. Свідченням цього є те, що термінологія стає не тільки об'єктом дослідження, а й об'єктом викладання, з'являються термінологічні центри та асоціації термінологічних досліджень (TLS, ASTER, CRIM), які діють у Європейському парламенті, у Берліні, Люксембурзі та країнах Європи. Метою їх створення є координування роботи щодо упорядкування надмірного припливу запозичень, урегулювання процесів термінотворення, удосконалення термінологій на власній мовній основі. Кожна мовна спільнота, не бажаючи розчинитися у глобальному просторі під тиском інших мов і культур, має право на захист власної мови [25, с. 17]. Попри стандартизацію та однакові вимоги до термінів кожна галузева терміносистема вирізняється низкою специфічних ознак.

Мета дослідження полягає у розкритті змісту поняття «термінологія», «терміносистема» та у визначенні їх характеристик.

Методи дослідження. Теоретичні засади дослідження ґрунтуються на застосуванні загальнонаукових методів, а саме: *описового методу, методу спостереження, узагальнення, індукції та дедукції*, що забезпечило виділення найсуттєвіших теоретичних відомостей щодо обраної проблематики з метою їх детального аналізу та опису, а також встановлення певних гіпотез, закономірностей, правил та визначень.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретичним підґрунтям дослідження термінології та терміносистеми постають висновки Л. П. Білозерської, Л. А. Васенко, Б. Н. Головіна, Р. І. Дудка, Я. В. Житіна, М. С. Зарицького, Т. Р. Кияка, В. М. Лейчика, Д. С. Лотте, Л. А. Манерко, Т. І. Панько, О. О. Романової та ін.

Результати та їх обговорення. Формування термінології охоплює тривалий проміжок часу і не є одноразовим і єдиним процесом. Термінологія виникає у визначений історичний проміжок часу, після того як певна сфера людської діяльності, яку обслуговуватиме термінологія, набирає системних ознак. Типовим для періоду формування термінології певної галузі є запозичення термінів або всієї термінології [3, с. 85]. Завдання термінології полягає саме у процесі формування термінологічної системи [12, с. 282], тобто термінологія є «інструментом організації та репрезентації спеціальних знань у відповідній науково-професійній галузі» [4, с. 67], який зумовлений внутрішньомовними (розвитком термінології як частини національної мови) та поза мовними факторами (упорядкування, стандартизація тощо).

Коли розглядають термінологію, то зазвичай розрізняють: а) науку про терміни (у цьому значенні все більш популярним стає термін «термінознавство»); б) спеціальну

лексику у складі всіх слів певної мови; в) лексику, яка обслуговує певну галузь науки чи техніки [14, с. 7].

І. С. Квитко, В. М. Лейчик та Г. Г. Кабанцев розглядають термінологію як «сукупність термінів, які виражають історично сформовані поняття будь-якої галузі науки чи техніки – спеціальної сфери людських знань чи діяльності» [13, с. 17]. На думку Г. О. Винокура, термінологія – це сукупність термінів, яка склалася стихійно [5]. В. М. Русанівський та О. О. Тараненко зазначають, що термінологія – це особливий пласт лексики, який піддається свідомому регулюванню та впорядкуванню [24, с. 683]. О. Найбеккен підкреслює більшу стабільність і більш інтернаціональний характер термінології [цитата за 8, с. 61]. Т. І. Панько вважає, що термінологія – це не система, а сукупність термінів, що входять у певну термінологічну систему [20, с. 148]. Цю думку поділяє М. С. Зарицький. Дослідник під термінологією розуміє сукупність терміноназв, які вживаються в певній галузі, але ще не піддані науковому осмисленню, не систематизовані [11, с. 43].

Л. А. Васенко виділяє три напрямки розвитку термінології на власній основі: 1) поглиблення наукового знання (термін стає родовим поняттям, а біля нього з'являється кілька видових понять і відповідних термінів); 2) виникнення нових об'єктів унаслідок науково-технічного прогресу; 3) виникнення в певній галузі знання нових підгалузей знань, що може вплинути на саму термінологію [3, с. 85].

Після нагромадження достатньої кількості понять термінологія підлягає систематизації, потім аналізу, під час якого виявляються її недоліки, визначаються методи їх усунення. Результат цієї роботи представлений у вигляді терміносистеми – упорядкованої множини термінів із зафіксованими відношеннями між ними [7, с. 15].

З. Б. Куделько вважає, що нормалізація термінології є прерогативою фахівців відповідної наукової галузі, логіків і лінгвістів, які спільно повинні регулювати процес наділення понять термінами. Дослідниця виділяє три види нормалізаторської діяльності під час упорядкування термінології: 1) мовну нормалізацію, тобто мовну правильність в утворенні та вживанні термінів; 2) змістову нормалізацію термінів (визначення змістовного співвідношення терміна та його функції); 3) логічну нормалізацію, точніше побудову правильної ієрархії понять, і визначення понятійної точності терміна [15].

Професійне використання термінології забезпечує її інформативну якість, стабільність знакових систем [21, с. 58].

Термінологія є джерелом терміносистеми. Терміносистема як модель певної галузі знань і (чи) діяльності з'являється на ту пору, коли ця галузь склалася достат-

ньою мірою [10, с. 119], має свою теорію, виявила й усвідомила основні свої об'єкти і зв'язки між ними [17, с. 119]. Тобто, на відміну від термінології, терміносистема формується не разом із виникненням певної науки, а відповідно до етапів формування теорії або теорій цієї науки [3, с. 86]. Я. В. Житін поточніше, що терміносистема прив'язана не так до окремої науки, як до певної теорії [10, с. 120]. В одній і тій самій галузі може бути кілька терміносистем за наявності низки теорій [5, с. 43].

Р. І. Дудок визначає терміносистему як систему термінів певної окремої науки чи техніки. Іншими словами, це сукупність термінів, які забезпечують номінацію головних понять певної сфери знань та діяльності, пов'язаних між собою логіко-семантичними та іншими відношеннями [9, с. 184]. Б. Н. Головін підкреслює, що терміносистема – це сукупність термінів певної сфери знань наукової школи тощо, пов'язаних між собою на понятійному, лексико-семантичному, словотвірному (дериваційному) та граматичному рівнях [6, с. 270]. В. М. Лейчик наголошує на свідомому упорядкуванні чи конструюванні терміносистеми з природних, але спеціально дібраних одиниць, які вважаються повноцінними термінами [16, с. 54]. Цю думку поділяє Л. А. Манерко стверджуючи, що терміносистема – це свідомо сконструйована сукупність термінів на основі категоризованої та концептуалізованої інформації, а також на основі логіко-поняттєвих, когнітивно-мовних, дискурсивних і власне термінологічних вимог [19]. Т. Р. Кияк під терміносистемою розуміє впорядковану сукупність термінів, які адекватно виражають систему понять спеціальної сфери людської діяльності, між якими існує обов'язковий і незаперечний зв'язок, а сукупність таких зв'язків у середині сукупності термінів визначають його структуру [14]. Якщо система позначуваних об'єктів, пов'язаних родо-видовими відношеннями, не знаходить структурного відображення в сукупності експонентів, то не можна говорити про терміносистему [23].

Л. А. Васенко визначає типові ознаки терміносистеми: 1) цілісність терміносистеми, 1) відповідність суми частин цілому, 3) певна сталість терміносистеми (терміносистема відображає систему поглядів у певній сфері наукового знання на певному етапі), 4) структурований характер терміносистеми [3, с. 87]. На думку М. К. Борисової, відмінною рисою терміносистеми є те, що вона створюється фахівцями певної галузі із свідомо дібраних, а в окремих випадках і спеціально утворених термінів і термінологічних словосполучень, а також запозичених номінацій з метою викладення теорії, яка описує певну галузь [2, с. 156].

ЛІТЕРАТУРА

- Білозерська Л. П. Термінологія та переклад / Л. П. Білозерська, Н. В. Возненко, С. В. Радєцька ; МОНУ, Херсонський нац. техн. ун-т. – Вінниця : НОВА КНИГА, 2010. – 232 с.
- Борисова М. К. Терминология и терминсистема: аспекты корреляции. [Э. ресурс]/М. К. Борисова. – Режим доступа : https://pglu.ru/upload/iblock/d0d/ch_05_sim_1_sektsii_11_14-m.k.-borisova-28.pdf
- Васенко Л. А. Фахова українська мова : навчальний посібник / Л. А. Васенко, В. В. Дубічинський, О. М. Кримець. – К. : Центр учбової літератури, 2008. – 272 с.
- Винник О. Ю. Функціонування термінологічної лексики в англomовному дискурсі програмування / О. Ю. Винник // Наук. вісник Чернівецьк. ун-ту. – Вип. 653. Герман. філол. – 2013. – С. 65–70.
- Винокур Г. О. О некоторых явлениях словообразования в русской технической терминологии / Г. О. Винокур // Труды Московского института истории, философии и литературы. – 1939. Т. V. – С. 3–54.
- Головін Б. Н. Основы культуры речи : [учеб. для вузов по спец. “Рус. яз. и лит.”] / Б. Н. Головін. – 2-е изд., испр. – М. : Высшая школа, 1988. – 320 с.
- Гринев-Гриневиц С. В. Терминоведение : [учеб. пособ. для студ. высш. учеб. заведений] / С. В. Гринев-Гриневиц. – М. : Издательский центр “Академия”, 2008. – 304 с.
- Гуменюк Т. І. Історія термінології та терміни в сучасній телевізійній фаховій мові / Т. І. Гуменюк. – Одеський лінгвістичний вісник. – 2014. – С. 60–64.
- Дудок Р. І. Проблема значення та смислу терміна в гуманітарних науках: [монографія] / Р. І. Дудок // – Львів : Видавничий центр НУ ім. Івана Франка, 2009. – 358 с.
- Житін Я. В. До питання про розрізнення термінології та терміносистеми / Я. В. Житін // Науковий вісник Волинського національного університету імені Лесі Українки. Розділ II. Термінознавство. Лексикографія. – Вип. 17. – 2009. – С. 116–121.

Л. А. Васенко виділяє три етапи формування і функціонування терміносистеми: перший етап – це період від етапу відсутності теорії до стану її формування, тобто перехід від неупорядкованої сукупності термінів до терміносистеми; другий етап – це зростання обсягу знань у межах прийнятої теорії; третій етап – це зміна теорії, як наслідок – зміна терміносистеми. Спочатку нову теорію описують термінами попередньої теорії, потім упроваджують нові терміни, що відображають нові поняття [3, с. 86].

Терміни самі собою не утворюють системи, якщо не задані зв'язки між ними [22]. Терміносистема виникає навіть за відсутності певних її елементів, але за наявності загальної структури та зв'язків між її компонентами [10, с. 121]. Системність термінології зумовлена двома типами зв'язків, які надають множинам термінів системного характеру [1, с. 18]:

1) логічними зв'язками (якщо між поняттями певної науки існують системні логічні зв'язки – а вони є в кожній науці, – то терміни, які називають ці поняття, мають теж бути системно пов'язаними);

2) мовними зв'язками (хоча терміни позначають наукові поняття, вони залишаються одиницями природної людської мови, а отже, їм властиві всі ті парадигматичні зв'язки, які характерні для загальноживаних слів: синонімічні, антонімічні, словотвірні, полісемічні, граматичні, родо-видові та ін.).

Д. С. Лотте визначив умови, за яких досягається системність терміносистеми: 1) в основу побудови системи термінів кладуть класифікації, які розглядають це поняття в їхньому розвитку та є прогресивного характеру; 2) виходячи з класифікаційних схем, виділяють ті необхідні й достатні ознаки, які підлягають безпосередньому термінологічному відображенню; 3) тільки після цього добирають слова та їх частини для створення терміна, які по можливості наочніше відображають, з одного боку, загальність цього поняття, а з іншого – його специфічність. Винятково важливим є те, щоб терміни одного порядку мали однотипну конструкцію [18, с. 73].

Зауважимо, що неупорядкованість терміносистеми призводить до помилок у практичній діяльності фахівців і таким чином гальмує розвиток цієї галузі.

Висновки. Таким чином, різницю між термінологією і терміносистемою вбачаємо у тому, що термінологія – це сукупність лексичних одиниць, яка формується поступово відповідно до етапів формування науково-професійної галузі, тоді як терміносистема – це ієрархічна система термінів, впорядкована термінознавцями та фахівцями відповідних наукових галузей.

11. Зарицький М. С. Актуальні проблеми українського термінознавства : [підручник] / М. С. Зарицький. – К. : ІВЦ Вид-во "Політехніка"; ТОВ фірма "Періодика", 2004. – 128 с.
12. Каленик Н.С. Диахронический аспект исследования терминологии (например банковской терминологии французского языка) / Н.С. Каленик // Вестник МГЛУ-М., 2009-Вып. 561-С. 269-279.
13. Квитко И. С. Терминоведческие проблемы редактирования / И. С. Квитко, В. М. Лейчик, Г. Г. Кабанцев. – Львов : Высшая школа, 1986. – 150 с.
14. Кияк Т. Р. Лінгвістичні аспекти термінознавства : уавч. пос. / Т. Р. Кияк. – К. : УМК ВО, 1989. – 104 с.
15. Куделько З. Б. Лінгвістичне впорядкування термінології: аспекти і проблеми [Е. ресурс] / З. Б. Куделько // VIII Міжнародна научно-практична конференція "Наука в інформаційному просторі - 2012", (4-5 жовтня 2012 г.) Режим доступу: http://www.confcontact.com/2012_10_04/fl6_kudelko.htm
16. Лейчик В. М. Проблема системності в отечественном терминоведении / В. М. Лейчик // Научно-техническая терминология : научно-реф. сборник. – Вып. 20. – М., 2001. – С. 54-55.
17. Лейчик В. М. Терминоведение: предмет, методы, структура / В. М. Лейчик. – Изд. 3-е – М.: Изд-во ЛКИ, 2007. – 256 с.
18. Лотте Д. С. Основы построения научно-технической терминологии: вопросы теории и методики / Д. С. Лотте. – М.: Изд-во АН СССР, 1961. – 158 с.
19. Манерко Л. А. Понятие «терминосистема» в современном терминоведении / Л. А. Манерко // Современные тенденции в лексикологии, терминологии и теории LSP (сборник научных трудов). – М.: Изд-во МГОУ, 2009. – С. 207-220.
20. Панько Т.І. Українське термінознавство: підручник / Т. І. Панько, І.М. Кочан, Г.П. Мацюк. – Львів: Світ, 1994. – 216 с.
21. Романова О. О. Спеціальна лексика української мови як об'єкт лінгвістичного дослідження: термін і номен / О. О. Романова // Термінологічний вісник: зб. наук. праць. – К.: ІУМ НАНУ, 2011. – Вип. 1. – С. 55-62.
22. Семиотические аспекты научного познания: межвуз. сб. науч. тр. – Свердловск, 1981. – 157 с.
23. Семиотические проблемы языков науки, терминологии и информатики. В 2 ч. Ч 1-2. (Материалы симпозиума – рефераты и аннотации). – М.: Наука, 1971. – С. 103-125.
24. Українська мова: енциклопедія / В. М. Русанівський, О. О. Тараненко, М. П. Зяблюк та ін. – Видання друге, виправл. і доповн. Київ : Видавництво енциклопедія ім. М.П. Бажана, 2004. – 821 с.
25. Чередниченко О. І. Проблеми еволюції французької літературної норми / О. І. Чередниченко // Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Іноземна філологія. – 2011 – Вип. 44. – С. 16-17.

REFERENCES

1. Belozerskaya L.P. Terminology and translation / L.P. Belozerskaya, N.V. Voznenko, S.V. Radetka; MONU, Kherson nats. tech un - Vinnytsya: NEW BOOK, 2010. – P. 232
2. Borisova M.K. Terminology and terminology system: aspects of correlation. [E. source] / M.K. Borisov - Access mode: https://pglu.ru/upload/iblock/d0d/ch_05_sim_1_sektsii_11_14-m.k.-borisova-28.pdf
3. Vasenko L. A. Professional Ukrainian Language: Textbook / L.A. Vasenko, V.V. Dubicinsky, A.M. Krimec. - K.: Center for Educational Literature, 2008. - P. 272
4. Vinnik O.Yu. Functioning of terminological vocabulary in the English-language programming discourse / A.Yu. Vinnik // Scientific Herald of Chernivtsi. un-ty – Is. 653. German. philol - 2013. – P. 65-70.
5. Vinokur G.O. About some phenomena of word-formation in Russian technical terminology / G.O. Vinokur // Works of the Moscow Institute of History, Philosophy and Literature. - 1939. T.V. - P.3-54.
6. Golovin B. N. Fundamentals of the culture of speech: [textbook for high schools on spets. "Rus lang. and lit. "] / B. N. Golovin. - 2nd ed., Corrected. - M.: Higher school, 1988. – P. 320
7. Grinev-Grinevich S.V. Terminology: [textbook for students of higher studying establish.] / S.V. Grinev-Grinevich. - Moscow: Publishing Center "Akademiya", 2008. – P. 304
8. Gumenyuk T.I. History of Terminology and Terms in Modern Television Professional Language / T. I. Gumenyuk. - Odessa linguistic Herald. - 2014. - P. 60-64.
9. Dudok R.I. The problem of the meaning and content of the term in the humanities: [monograph] / R.I. Dudok // - Lviv: Ivan Franko LNU Publishing Center, 2009. - 358 p.
10. Zhytin Ya. V. To the question of distinguishing of terminology and terminology system / Ya. V. Zhitin // Scientific Herald of the Volyn National University named after Lesya Ukrainka. Section II. Terminology. Lexicography. – Is. 17. - 2009. - P. 116-121.
11. Zarytsky M.S. Actual problems of Ukrainian terminology: [textbook] / M.S. Zarytsky. - K. : ICT "Polytechnic"; Open Company "Periodicals", 2004. - 128 p.
12. Kalenik N. S. The Diachronic Aspect of the Exploration of Terminology (on the Example of the Banking Terminology of the French Language) / N. S. Kalenik // Bulletin of Moscow State University. - M., 2009. - Izp. 561. - P. 269-279.
13. Kvitko I. S. Terminological problems of editing / I. S. Kvitko, V. M. Leichik, G. G. Kabantsev. - Lvov: Higher school, 1986. - 150 p.
14. Kyyak T. R. Linguistic aspects of terminology: yavch. pos / T R. Kyyak. - K.: UМК VO, 1989. - 104 p.
15. Kudelko Z.B. Linguistic ordering of terminology: aspects and problems [E. source] / Z.B. Kudelko // VIII International Scientific and Practical Conference "Science in the Information Space-2012" (October 4-5, 2012) Access Mode: http://www.confcontact.com/2012_10_04/fl6_kudelko.htm
16. Leychik V. M. Problem of Systemicity in Russian Terminology / V. M. Leychik // Scientific and Technical Terminology: Scientific Ref. compilation - Extract 20. - M., 2001. - P. 54-55.
17. Leychik V. M. Terminology: Subject, Methods, Structure / VM Leychik. -. 3rd issue - M. : Publ-of LKI, 2007. - 256 p.
18. Lotte D.S. Fundamentals of the construction of scientific and technical terminology: questions of theory and methodology / D.S. Lotte. - Moscow: Publishing-house of the USSR Academy of Sciences, 1961. - 158 p.
19. Manerco L. A. The concept of "terminology" in modern terminology / L.A. Manerco // Modern trends in lexicology, terminology and theory of LSP (collection of scientific works). - Moscow: Publishing House of the Moscow State University, 2009. - P. 207-220.
20. Panko T.I. Ukrainian Terminology: Textbook / T. I. Panko, I. M. Kochan, G.P. Matsyuk. - Lviv: World, 1994. - 216 p.
21. Romanova O. O. Special vocabulary of the Ukrainian language as an object of linguistic research: term and nominal / O. O. Romanova // Terminological Bulletin: Herald. Of scientific works. - K. : IUM NASU, 2011. – Is. 1. - P. 55-62.
22. Semiotic aspects of scientific knowledge: interuniversity Herald of scientific works - Sverdlovsk, 1981. - 157 p.
23. Semiotic problems of languages of science, terminology and informatics. At 2 pm 1-2 hours. (Materials of the symposium - abstracts and annotations). - M.: Nauka, 1971. - P. 103-125.
24. Ukrainian language: encyclopedia / VM Rusanivsky, O. O. Taranenko, M. P. Zyablyuk and others. - The second corrected, and complemented issue, Kyiv: Publishing Encyclopedia named after M. P. Bazhan, 2004. - 821 p.
25. Cherednichenko O. I. Problems of evolution of the French literary norm / O.I. Cherednichenko // Bulletin of Taras Shevchenko National University of Kyiv. Foreign philology. - 2011 – Is. 44. - P. 16-17.

Leading characteristics of terminology and terminology system

O. S. Petryna

Abstract. The concept of the terms "terminology" and "terminology system" is disclosed in the article and their main characteristics are determined. The directions of terminology development are investigated, and the stages of formation and functioning of terminology system are considered. The clear distinction between the concepts of "terminology" and "terminology system" is drawn. It is determined that terminology system is constructed in the result of ordering of terminology by terminologists and specialists of the corresponding scientific fields.

Keywords: term, terminology, terminological, systemic.